

Tájvédelem – jóllétünk védelmének eszköze

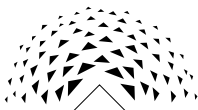
Kincses Krisztina

https://doi.org/10.47707/Kulugyi_Szemle.2021.2.07

Összefoglalás: Az Európa Tanács a környezetvédelem terén két egyezményt hívott életre a Berni Egyezményt és az Európai Táj Egyezményt. A magyar elnökség elősegíti az Európai Táj Egyezmény végrehajtását, amelynek középpontjában a táj, az ember és az emberi jóllét áll. Az elnökségi program előmozdítja az egyéni és társadalmi felelősségvállalást, a társadalmi részvételt, segítve a megalapozott vélemények kialakítását. A tájak tükrözik az emberi beavatkozásokat és döntéseket. Az ok-okozati összefüggések megértése elősegíti a kedvező tájállapot, az egészséges emberi környezet és az élőhelyek védelmét, egyúttal az alapvető zöld infrastruktúra fenntartását és fejlesztését. A fenntartható fejlődéshez új, holisztikus, ágazatközi, tudományterületeken átívelő megközelítésre van szükség. A cikk a tájvédelem fontosságára és eszközrendszerére, a Nemzeti Tájstratégiára hívja fel figyelmet.

Kulcsszavak: tájvédelem, Nemzeti Tájstratégia

Abstract: The Council of Europe has adopted two conventions in the field of environmental protection, the Bern Convention, and the European Landscape Convention. The Hungarian Presidency will promote the implementation European Landscape Convention, which focuses on landscape, people, and their well-being. The Presidency's programme promotes individual and social responsibility, social involvement, helping to develop informed opinions. Landscapes are reflection of human interaction and decision making. Understanding the cause and effect of such helps to maintain better landscapes, a healthy human environment, protection of habitats, while maintaining and developing an essential green infrastructure. Sustainable development requires a

new, holistic, cross-sectoral, multi-discipline approach. This article draws attention to the importance and instruments of landscape protection, the National Landscape Strategy.

Keywords: *landscape protection, National Landscape Strategy*

A táj változása és szerepe

Az emberiség évezredek óta alakítja földünk arculatát. A tájak változása mindenhol jelen van, az átalakulás üteme és gyorsulása azonban területenként jelentősen eltér. A beavatkozások megváltoztatják a felszínborítást, a táj szerkezetét, funkcióit. Az ipari forradalom óta egyre nagyobb területeket veszünk igénybe, megváltoztatva még a növény- és állatfajok elterjedését is, kiszorítva vagy éppen tenyésztésbe, hatalmas területeken természetbe vonva őket. Az egyre nagyobb mértékű és kiterjedésű emberi beavatkozások egyre inkább meghatározó módon járulnak hozzá a tájak átalakulásához, jellemzően jelentősen meghaladva a természeti erők okozta változást. Az emberi beavatkozások olyan egyöntetűvé válási folyamatot indítottak el, amelynek sajnálatos velejárója a természeti és kulturális örökségi értékek fokozatos elvesztése. A tájváltozást szubjektíven észleljük is, de az észlelt változás egyénenként eltérő mértékben tudatosul. A tájváltozás észlelése nemcsak a léptéknek és láthatóságnak, hanem az észlelő személy téma iránti érzékenységének, továbbá a változás dinamikájának is függvénye.

Az 1990-es években több nemzetközi szervezet hívta fel a figyelmet arra, hogy óvnunk kellene a még meglévő táji sokféleséget, gazdagságot. 2000-ben az Európa Tanács – nemzetközi szervezetek kezdeményezésre – annak a felismerésével hívta életre az Európai Táj Egyezményt, hogy a tájak minőségének és sokszínűségének romlása kedvezőtlenül befolyásolja a mindennapi élet minőségét. A 2020-ban kezdődött koronavírus-világjárvány is rámutatott arra, hogy az emberek egészsége (a teljes testi, mentális és szociális jóllét állapota)

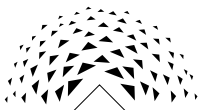
szempontjából rendkívül fontos az épületen kívüli tér és a táj, a szabadban töltött idő. Paradox módon a boldogsággal, a biztonsággal, az egészséggel, a közösségi kapcsolatrendszerrel összefüggésben lévő jóllétünk mércéjének elsősorban anyagi jólétünk mutatóit tekintjük, és ebben az értékrendben hajlamosak vagyunk a hosszú távú társadalmi érdekekről megfeledkezni, sőt feladni azt a rövid távú gazdasági érdekek miatt. A jólét és jóllét fogalmának használata a köznyelvben sokszor keveredik, és még statisztikai becslések sincsenek arra, hogy az emberek általában mire gondolnak, amikor e két kifejezést használják vagy hallják.

A tájváltozás mozgatórugói és jellege

A tájváltozás legfőbb motorjának életviteli igényeink változása tekinthető. Az emberek nem úgy szeretnék élni, mint az előző generációk. A könnyebb, kényelmesebb, kötetlenebb, önállóbb, tartalmasabb élet megvalósításának reményében megjelenik, általánossá válik többek között:

- a városi életforma előnyben részesítése;
- a generációk különélésének igénye;
- az egyén személyes terének és életterének növelési igényéből fakadóan a nagyobb lakótér iránti igény;
- a magasabb komfortfokozat, modernebb technológia és infrastruktúra iránti igény;
- a szolgáltatások lokális, egyszerű elérhetőségének igénye;
- a személygépkocsi-használat növekvő igénye;
- a szabadidő eltöltésének és a pihenés új formáinak igénye turizmusra, rekreációra.

Az életvitel váltásának igénye egyben élettér-váltást (lakóhely, tartózkodási hely, munkahely), ezáltal népességmozgást is indukál. Az egyéni igények társadalmi igénnyé összegződve fejtik ki hatásukat.

Reagálásra készítetik többek között az építőipart, a turisztikai sektort és a fejlesztéspolitikát, változást okozva a befektetői gondolkodásban és az ingatlanpiacon. Ezek hatnak a megvalósításnak keretet adó jogi szabályozási környezetre és finanszírozási háttérrel adó támogatási rendszerekre is, amelyek a nemzetközi szabályozási tér részeként és azzal együtt alapjaiban határozzák meg a felszínborítást, a táj szerkezetét és funkcióit.

Az életviteli igényeink változásából fakadó beavatkozásoknak – mellékhatásként – olyan következményei is vannak a tájban, amelyek negatívan fognak hatni életminőségünkre, de amivel az életviteli igényeinket kiszolgáló beavatkozások tervezésekor nem, vagy csak részben számolunk. A teljesség igénye nélkül ide sorolható a környezeti terhelések jelentős része, pl. a fényterhelés növekedése, a légszennyezés, a növekvő zajhatás, az ökológiai rendszerek károsítása, vagy a növekedő pszichés teher. Az ezekből hosszú távon származó egészség/társadalombiztosítási többletköltségek legkritikább esetben részei a döntési mechanizmusnak.

Másrészt a tájra gyakorolt hatások vizsgálatának kötelezettsége alól – a stratégiai környezeti vizsgálatra vonatkozó európai uniós irányelv szerint – mentességet kapnak azok a gazdasági-gazdaságpolitikai döntések (kizárólag pénzügyi vagy költségvetési tervek, illetve programok), amelyek ugyan közvetetten, de a legnagyobb tájalakító potenciállal bírnak. Ez a mentesség ugyanakkor nincs összhangban a Tájégyezmény azon elvárásával, hogy a politikák kialakításakor a tájra gyakorolt hatásokat vizsgálni kell, és ez a végrehajtásban félreértésekre adhat okot.

A népesség áramlásával a preferált célpontok agglomerálódnak. Az agglomeráló tájban a városon belüli használatok intenzívebbé válnak, a városperemi – elsősorban mezőgazdasági területek – beépülnek, így a települések szétterülnek, emiatt a lakó és munkahely közötti távolság növekszik. Ugyanakkor vannak és lesznek előregedő, elnéptelenedő településrészek, amelyek leromlanak, pusztulnak.

A települések legtöbbször a mezőgazdasági területek rovására terjeszkednek. A mezőgazdasági terület csökkenésével (tovább) csökken az élők munkát igénylő tájhasználat, helyette külterületen megjelenik az

üdülési funkció, üdülési tájhasználat vagy egyéb szórt beépítés. A városperemi részek beépítésével a helyi igények átalakulnak, az új lakók új infrastruktúrákat (közművesítést és intézményhálózatot) várnak el. Ez is a beépített és burkolt felületek nagyságának növekedéséhez vezet.

Az újabb és újabb építmények, burkolt felületek egyre növekvő területfoglalása miatt jelentős a termőtalaj megsemmisülése. Legalább ekkora problémát jelent, hogy a beépített, burkolt felületeken a beszivárgás helyileg megszűnik, a lefolyási tényező kedvezőtlenebbé válik. Mindez még ugyanakkora csapadék mellett is a csapadékelvezető-rendszerek időszakos túlterhelését, az árvizek hozamának növekedését okozza az összegyülekezési idő rövidülése miatt. Az átalakított tájban szélsőségesen megváltoznak a vízháztartási viszonyok. A vízháztartás torzulása még a klímaváltozás hatásai nélkül is egyre növekvő kockázatokat jelent, a kockázatnövekedés pedig egyre jelentősebb, hosszú távon nem fenntartható társadalmi és gazdasági ráfordításokat igényel.

A zöldfelületekben szegény városközponti területeken, főútvonalak mentén a burkolt felületek növekedése a helyi vízháztartási hiányon túl az albedó, a hővezetőképesség és hőkapacitás megváltozásával is jár. Az emiatt megváltozott kisugárzási viszonyok, valamint a módosult légáramlás a közlekedésből, ipari tevékenységből vagy más forrásból származó kibocsátással együtt jellegzetes városklímát hoz létre.

A lakó és munkahely közötti távolság, illetve a lakó és ellátóhely közötti távolság növekedésével a közlekedési és a szállítási igények növekednek, ez pedig tovább növeli a személygépkocsik és teherjárművek iránti igényt. Ebben az igénynövekedési spirálban újabb és újabb közlekedési infrastruktúrát, a közlekedési infrastruktúra mentén egyéb szolgáltatási infrastruktúrát építünk. Nő a területfoglalás, a táj fragmentálódik.

A területfoglalás nemcsak a termőföldet semmisíti meg és a biológiailag aktív felületet csökkenti, hanem megbontja a táji harmóniát is, így csökkentve annak a területnek a vonzerejét, amelynek kiszolgálására az infrastruktúrát építettük. Hosszabb távon nézve az élettérváltás nem feltétlen váltja be teljesszörűen a hozzá fűzött reményeket.

Tájszemlélet

Ambrogio Lorenzetti 1338 és 1339 között festett freskója (Allegoria ed effetti del Buono e del Cattivo Governo) Sienában, a városházán több száz éve emlékezteti a döntéshozókat arra, hogy döntéseink lenyomatot hagynak a tájon. Az Európai Táj Egyezmény születését is inspiráló freskó felhívja a figyelmet az ok-okozati összefüggések elemzésének és a felelősségvállalásnak a szükségességére.

A táj nem csupán fizikai valóságában, elemeinek összességéként ragadható meg. Újra a tudományos érdeklődés fókuszában van az a mentális konstrukció, amely a fizikai valóság érzékelése után az agyban keletkezik. A táj hangulatot változtat, érzéseket kelt, gondolatokat inspirál. Ez a fizikai valóságon túlmutató tájszemlélet a magyar oktatásban is ismert volt, de a jogrendszernek nem vált integráns részévé, és a fizikai valóságot elemző természettudományos megközelítés árnyékában háttérbe szorult.

A magyar jogrend – és általában a kormányzati igazgatás – a tájat ágazati felelősségi kör szerint szétdarabolja. A közigazgatás szereplői – hivatásukból fakadóan is – a magyar emberek érdekében a legjobb tudásuk szerint, de az adott ágazat szempontjait szem előtt tartva hozzák meg – a tájra is hatást gyakorló – döntéseiket. A holisztikus, ágazatokon és tudományterületeken átívelő szemlélet teljes hiánya azonban számos problémát nem tud kezelni, és a döntéseket óhatatlanul kisebb-nagyobb hibákkal terheli. Olyan hibákkal, amelyek azonban nem feltétlen azonnal fejtik ki negatív hatásukat. A környezetügy tevékenységét a fejlődés gátjának tekintő nézetek mellett az átlagos – védett jogi jelleggel nem rendelkező tájban – preventív intézkedéseket nehéz érvényre juttatni.

Az Európa Tanács emberi jogi oldalról közelíti a tájat, de nem pusztán a fizikai valóságot, hanem a mentális konstrukciót és az abban létrejövő értékrendet is. Ennek az értékrendnek és a tájról szerzett lokális tudásnak a feltárásához elengedhetetlen a helyiek megszólítása, az érintettek bevonása. A magyar jogrendben adottak

a feltételek a széles társadalmi bevonásra, az érintettek megszólalására. Az elvi lehetőségek ellenére Európa számos országában egész generációknak kicsi a hajlandósága a társadalmi vitákba való bekapcsolódásra, a megszólalásra, így a részvételen alapuló döntéshozatalt gyakorlatilag ki kell alakítani, illetve valóban működővé kell tenni.

A részvételen alapuló tájpolitika kialakítása egy másik jelentős, eltérő jellegű problémába is ütközik: Az emberiség évezredeket töltött azzal, hogy számára kényelmes és kellemes belső élettereket fejlesszen. Napjainkra olyan sikeresek lettünk a belső terek kialakításában, hogy az emberek alig és egyre kevesebb időt töltenek el épületeken, zárt tereken kívül, és egyre kevesebb időt töltenek a települések nem beépített részén. A tájtól elszakadó ember mentális térképe egyszerűsödik, beszűkül. Ismeretei a tájról felületessé és hiányossá válnak. Az embereket így a véleménynyilvánító hajlandóságuk növelésével párhuzamosan meg is kell tanítani, hogy a tájat lássák, érzékeljék, megélik, működését megértsék. Így a társadalmi bevonásban új módszereket kell alkalmazni tájtudatuk feltérképezésére, mert a hagyományos lakossági fórumok ebben nem hatékonyak, erejük nem átütő.

Az Európa Tanács Európai Táj Egyezménye

Az Európa Tanács 2000-ben nyitotta meg aláírásra a közeljövőben remélhetőleg globálissá váló Európai Táj Egyezményt, amely a tájat az emberek környezetének elengedhetetlen összetevőjeként ragadja meg, és a nemzeti politikák nélkülözhetetlen tárgyának tekinti. Az egyezmény hivatkozza és közvetíti az Európa Tanács értékrendjét: a fenntarthatóságot, a szubszidiaritás elvét, a demokratikus eszközök alkalmazásának szükségét. A Tájegyezmény nem keletkezett új emberi jogokat, de a már létező és elismert európai és egyetemes emberi jogokra hivatkozik, és így az emberi jogok területi dimenziójaként is aposztrofált (Council of Europe, 2000a és 2018).

Az Európai Táj Egyezmény elsődleges célja, hogy ösztönözze a táj védelmét, kezelését és tervezését, valamint elősegítse az ezeket célzó együttműködéseket. A nemzeti jogrendek eltérő megközelítése, illetve hiányosságai miatt a következő fogalmakat definiálja: táj, tájpolitika, a táj minőségére vonatkozó célkitűzés, a táj védelme és a táj kezelése.

Attól a felismeréstől vezérelve, hogy bárhol is élünk a táj mindenhol meghatározza életminőségünket, az egyezmény minden egyes tájért síkraszáll, tekintet nélkül a tájak természeti adottságára, használatára vagy jogállására.

Mint minden félnek, hazánknak is – saját nemzeti hatalom-megosztási rendszeréhez igazodva, alkotmányos elveinek és közigazgatási rendszerének megfelelően – csorbítás nélkül kell végrehajtani az egyezményben vállalt általános és egyedi intézkedéseket.

A Tájegyezmény az általános és egyedi intézkedéseken keresztül nem várja el, hogy állandósítsunk valamely tájállapotot. Azt üzeni, hogy az elérendő tájállapotot az érintettek bevonásával, a fenntarthatóság keretei között kell meghatározni, és a tájba úgy szabad beavatkozni, hogy a döntéshozatal során – az emberek életterét jelentő és életminőségét meghatározó – tájakra gyakorolt hatások elemzése megtörténjen. Így keletkeztek jogokat és kötelezettségeket.

Magyarországi végrehajtás – A Nemzeti Tájstratégia (2017–2026)

A tájak változása kissé lassabb, és sok változási trend fáziskéséssel érkezett a közép-kelet-európai régióba, így az utóbbi évek globalizáló hatása egyelőre kevésbé uniformizálta az eredendően változatos magyar tájat. De a magyar táj is változik, és a tájhasználat intenzívebbé válása a növényzeti örökség tartós és folyamatos elszegényedését okozza.

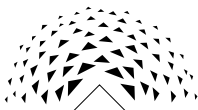
A Tájegyezmény 2008. évi itthoni életbe léptetésével hazánk felvállalta az általános és egyedi intézkedések végrehajtását, elfogadta a tájnak a hazai joggyakorlattól eltérő értelmezését és ezzel a részvételi eljárások kiemelt jelentőségét is, valamint azt, hogy a tájak védelme, kezelése és tervezése mindenkinek jogokat biztosít, de kötelezettséget is ró mindenkire.

Magyarország az egyezményt kihirdető törvény preambulumban rögzítette, hogy a tájak elengedhetetlen összetevői az emberi környezetnek, kifejezik közös kulturális és természeti örökségük sokféleségét, és identitásuk alapját képezik, így módon teljesítve az egyezmény egyik általános intézkedését.

A Tájegyezményért felelős tárcák szervezeti egységei az Európai Táj Egyezmény Nemzeti Koordinációs Munkacsoport (Korm. hat. 1189/2012) égisze alatt dolgoztak az általános és egyedi intézkedések végrehajtásának előkészítésén.

A Tájegyezmény végrehajtásaként többek között olyan tájpolitikát kell kialakítani és megvalósítani, amelynek célja a táj védelme, kezelése és tervezése. A 2015-ben elfogadott Nemzeti Környezetvédelmi Programban adott felhatalmazás alapján a Kormány – a Tájegyezmény 5. cikk b. pontjában meghatározott általános intézkedés végrehajtásaként – 2017-ben elfogadta a 2017–2026 közötti időszakra vonatkozó Nemzeti Tájstratégiát (a továbbiakban: Tájstratégia) (Korm. hat. 1128/2017). A Tájstratégia a Tájegyezmény szellemiségére épít, a tájat a Tájegyezményben foglaltaknak megfelelően értelmezi.

A Tájstratégia olyan tájszemlélet kialakítását tűzte ki célul, amely a tájat nem annak egyes tulajdonságai alapján, hanem a tulajdonságok összességén át, holisztikusan, egységében szemléli és elemzi. Emellett felvállalta, hogy azokat az átlagos, vagy leromlott tájakat is tervezzék, kezeljék, illetve védjék, amelyek eddigi értékrendünkben nem képviseltek kimagasló értéket. Fontos küldetése továbbá, hogy a tájra ható hatásokat és a táj állapotát együtt elemezze, feltárja az okok és következmények bonyolult kapcsolatrendszerét. Egyúttal felhívja a figyelmet az egyéni és társadalmi felelősségvállalás szükségességére, arra, hogy felelősek vagyunk egymásért, a jövő generációért.

Célja, hogy a hazai, illetve a határon átnyúló tájak védelme, kezelése és tervezése érdekében a felek minden szinten – a helyi szinttől a nemzetközi szintig – együttműködjenek. A Tájstratégia áttekinti a nemzetközi kötelezettségeknek való megfelelés hazai helyzetét, bemutatja a legjellemzőbb és legjelentősebb tájváltózási folyamatokat, ezek mozgatórugóit és jellemzi a hazai tájak állapotát.

A Tájstratégia átfogó célja a táji adottságokon alapuló felelős tájhasználat. Az átfogó cél a tájhasználatnak minőségi és mennyiségi korlátokat is szab. Cél, hogy a táj egyes területeit csak az adott tájban alkalmas célra, arra alkalmas módon és csakis a fenntarthatóság mértékéig hasznosítsuk. A társadalmilag szükséges új funkciók területi elhelyezéséhez arra alkalmas területeket keressünk, a már igénybe vett területeken pedig időről-időre felülvizsgáljuk a meglévő tájhasználatot. Ezt az alkalmassági és fenntarthatósági szempontú megközelítést a társadalom egészével el kell fogadtatni és minden döntési szintre ki kell terjeszteni, beleértve az egyéneket is. A tájpotenciálhoz igazított felelős tájhasználat kialakításához a résztvevők sokrétű és szoros együttműködése szükséges, a megoldások keresésekor a különböző szakpolitikákban rejlő szinergiákból (pl. az árvízvédelem, tájgazdálkodás, vízgazdálkodás-vízvisszatartás tekintetében) érdemes kiindulni és hosszú távon, preventíven kell gondolkodni.

A Tájstratégia a táji adottságokon alapuló felelős tájhasználat elérése érdekében három kiemelt célt fogalmaz meg:

- I. Táji adottságokon alapuló tájhasznosítás megalapozása;
- II. Élhető táj – élhető település – bölcs tájhasznosítás;
- III. A tájidentitás növelése,

Ezekhez közel száz intézkedést határoz meg. Eszközrendszere a védelem, a kezelés és a tervezés triásza.

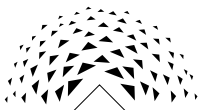
A Tájstratégia hazai jelentősége egyrészt abban áll, hogy a stratégiai tervezésben hivatkozási alappá és referenciadokumentummá vált, amely biztosíthatja, hogy az ágazati szakpolitikákba beépüljenek a jelenleg hiányzó horizontális szempontok és érvényesüljön a komplex, tájszintű szemlélet, így teljesítve a Tájegyezmény elvárását, hogy a tájat mint a politikák megvalósításának területi dimenzióját, illetve azok hatóterületét integrálni kell minden olyan politikába, amelynek akárcsak közvetett hatása is lehet azokra. Másrészt a Tájstratégia hivatkozható mércé ad messze az államigazgatáson túl is, amely az oktatásban is hasznosítható.

Nemzetközi jelentősége pedig abból fakad, hogy számos megállapítása nemzetközi szinten is megállja helyét. A tájstratégiánkat a Tájegyezmény végrehajtásában meglévő nemzetközi tapasztalatmegosztás keretében nemzetközi fórumokon – pl. a Kultúraért, Örökségért és Tájért Felelős Kormányközi Irányítóbizottság (CDCPP) plenáris ülésén – jó gyakorlatként már többször bemutattuk, így járulva hozzá más országok tájstratégiáinak kidolgozásához.

A Tájstratégia megállapítása szerint a magyarországi tájak közel fele átlagos táj, negyede degradált, intenzíven hasznosított, leromlott állapotú, negyede pedig extenzíven művelt, illetve természetközeli táj.

Az Európai Táj Egyezmény alapján, a Tájstratégiával összhangban ki kell dolgozni a magyarországi tájak tájkarakter-alapú tájtipizálási módszertanát, a tájkarakter-területek lehatárolásának módszertanát. Az utóbbi alapján létre kell hozni a tájkarakter-területek komplex digitális adatbázisát. A tájkarakter-területekre pedig minőségi célkitűzéseket és kezelési irányelveket kell megfogalmazni.

Az Agrárminisztérium az Európai Regionális Fejlesztési Alap társfinanszírozásával, a Környezeti- és Energiahatékonysági Operatív Program és a Versenyképes Közép-Magyarország Operatív

Program keretében 2016-ban olyan átfogó projektet¹ indított útjára, amelynek egyik célja a természeti és táji értékek táji léptékű megőrzésének stratégiai megalapozása.

A projektet, amelyben megkezdődött a magyarországi tájak karakteralapú azonosítása, az Agrárminisztérium által vezetett konzorcium valósítja meg. A Tájkarakter fejlesztési elem eredményei az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának magyar elnöksége kezdetére, 2021. tavaszra várhatók. A létrejövő adatbázisok és módszertanok – a táji adottságokon alapuló tájhasznosítás megalapozásaként – a tervezési rendszerben, a hatósági munkában és előzetes várakozások szerint akár a támogatási rendszerekben is hasznosíthatók lesznek majd.

A magyarországi tájak tájkarakter-alapú tájtipizálási rendszere segítheti a Tájstratégia azon elvárását is, hogy a települések a hagyományok és az új funkciók esztétikus összehangolásával maguk határozhassák meg arcukat.

A tájvédelmi szakkérdés vizsgálata a hatósági munkában a természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény tájdefiníciójára és szabályozására épül. A tájkarakter-kutatásban kidolgozás alatt álló módszertan és adatbázis közigazgatási integrációja meghatározó módon járul majd hozzá ahhoz, hogy az érintett hatóság a Tájjegyzmény szerinti minőségi célkitűzéseket tudjon megfogalmazni. A Tájjegyzmény szerint ki kell dolgozni a részvételhez szükséges eljárásokat széleskörűen a társadalom tagjai, a helyi és regionális hatóságok, valamint minden egyéb, a táj-politika meghatározásában és végrehajtásában érintett számára. A kutatás a magyar szabályozási környezetbe illesztéshez ad szakmai hátteret. A Tájjegyzmény szellemiségét követve az érdekeltek táji mentális térképeit feltáró részvételi tervezéssel az egyének sokaságának óhaja a fenntarthatóság mércéjén át emelkedik közakarattá. A közakaratot jelentő minőségi célkitűzések pedig már az egyedi

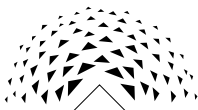
¹ KEHOP-4.3.0-VEKOP-15-2016-00001 A közösségi jelentőségű természeti értékek hosszú távú megőrzését és fejlesztését, valamint az EU Biológiai Sokféleség Stratégia 2020 célkitűzéseinek hazai szintű megvalósítását megalapozó stratégiai vizsgálatok.

hatósági döntésekben is kikényszeríthetővé válnak, így az egyedi ügyekben a nem számszerűsített attribútumok esetében az – oly gyakran támadott – ügyintézői szubjektivitást tudják kiküszöbölni, minimalizálni. A kutatásban készülő adatbázisok alapadatot és viszonyítási állapotot jelentenek a beruházóknak és tervezőknek is, így növelve a kiszámíthatóságon keresztül a jogbiztonságot. A tájkarakter-kutatás eredményei segítenek abban is, hogy vagy felismerés, vagy motiváció által az emberek önként hozzanak jó döntéseket.

A Tájstratégia segítségével előnyt kovácsolhatunk geopolitikai és gazdasági helyzetünkől, abból a tudásból, hogy Európa egyes területein gyorsabb vagy hamarabb elindult tájváltozási folyamatokat már előre látunk. Bizonyos fejlesztések esetében máshol látjuk a következményeket, és az ebből származó tapasztalatok a táj, illetve környezetünk védelme érdekében felhasználhatók. Példaként említhető, hogy a fotovoltaikus rendszerek tervezésénél a hálózati rendszerterhelésen, kapacitáseloszláson, műszaki-élővilágvédelmi-talajvédelmi követelményeken túl az élettartam után a tájban maradó feleslegessé váló szerkezeti elemek sorsára is kell gondolni.

A Tájstratégia a kompakt települési modell és a klímabarát települési modellek továbbfejlesztését is szorgalmazza. A települések fejlesztése során a termőföld bölcs és takarékos használatát, a városi klíma kedvezőtlen hatásainak mérséklését, az éghajlathoz való alkalmazkodást együttesen kell érvényre juttatni, és az új infrastruktúrákat az élőhelyek kapcsolatrendszerének figyelembevételével, ökológiai fragmentáltságot nem növelő módon kell tervezni, illetve kialakítani.

Arra is kell törekedni, hogy mezőgazdasági területen fennmaradt ökológiai funkciót betöltő tájelemek hosszú távon megőrizhetőek legyenek, és a hálózat ökológiai stabilitása is növekedjen. Ehhez az ún. zöldítés tervezői szemléletű koordinációja szükséges, amely motiválttá teszi a gazdálkodókat a zöldinfrastruktúra-fejlesztés szakmai céljainak megvalósításában.

Ma már látjuk, nem elég csak megtartani a biológiailag aktív felületeket. Az éghajlatváltozás hatásának mérséklése érdekében új erdők telepítésével, gyepesítéssel, új települési zöldfelületek kialakításával növelni kell ezek kiterjedését és ezen felületek ökológiai értékét, funkcióit. A zöldinfrastruktúra tervezésénél a használati és esztétikai szempontokon túl a növényalkalmazásban egyre hangsúlyosabb figyelmet kell fordítani az ökológiai és a humán-egészségügyi szempontokra. Rehabilitációs beavatkozásokra is szükség lesz, illetve, hogy helyi, táji adottságokhoz igazítsuk a mező- és erdőgazdálkodás gyakorlatát. Egyes területeken a tájhasználat módjának megváltoztatására, intenzitásváltásra lehet szükség.

A Tájstratégia az oktatással, szemléletformálással kapcsolatban is fogalmaz meg célokat. A tájak értékeléséhez és működtetéséhez értő szakértők képzésén túl a tájjal kapcsolatos ismeretek átadását ki kell terjeszteni minden olyan képzésre, amelynek leendő szakemberei döntéseikkel a táj állapotát, használatát befolyásolják. A stratégia kiemelten fontosnak tartja a mérnökök képzését ebből a szempontból, de ezen túlmenően is a tájban való gondolkodás szemléletével, a tájjal kapcsolatos ismeretanyaggal kell erősíteni még az élethosszig tartó tanulást is. A társadalmi felelősségvállalás növelése, fejlesztése érdekében célzott programokat kell indítani az állami szervek, a civil társadalom felé.

Mivel a közösségek alkalmasak és képesek tagjaik értékrendjét alakítani és tevékenységüket befolyásolni a Tájstratégia fontos eszköznnek tekinti a kedvező közösségi alapú kezdeményezések támogatását, a jó gyakorlatok átvételének segítségét, a társadalmi részvételt.

Konklúzió

Természeti erőforrásainkat nem kellően takarékos módon használjuk. A tájtól elszakadt ember észre sem veszi, hogy a termőföld megsemmisülése, a talajélet degradációja, a csökkenő biodiverzitás, a vízháztartás torzulása, a romló levegőminőség, a városi hőszigetek kialakulása, a növekvő fényterhelés, a tájak karakterének megváltozása

végző soron apró igénynövekedések kumulált hatása. Nem vesszük észre, mert az egyének szintjén apró az az energia- és nyersanyag-igény-növekedés, ami az előző generációtól eltérő életszínvonal biztosításához kell. Nem vesszük észre, mert nem látjuk, nem vagyunk tanúi. Ezek az igények azonban összeadódnak, és társadalmi szinten már újabb és újabb (pl. bányászati kitermelési és ipari infrastruktúra iránti) igények keletkeztek.

A tájhasználat-változás közben odalett természeti és kulturális értékek elvesztését nem érezzük saját veszteségnek, ezért sem ütik meg eléggé társadalmunk ingerküszöbét.

A cikk fel kívánja hívni a figyelmet arra, hogy a kedvező tájállapot, a tájak sokszínűsége, illetve harmóniája fontos erőforrás, jóllétünk feltétele. A fenntarthatóság alapja a társadalmi igényeken, gazdasági tevékenységeken és a környezet harmonikus és kiegyensúlyozott kapcsolatán alapuló tájhasználat. Nemzeti és nemzetközi szinten is közös felelősségünk, hogy a fenntarthatóság elvén keretet adjunk azoknak a beavatkozásoknak, amelyek befolyásolják az egyén és a társadalom jólétét, illetve jóllétét. Ebben a törekvésben vállal kulcsszerepet az Európa Tanács és ezt vállalta fel példaértékű módon Magyarország a Nemzeti Tájstratégia elfogadásával.

Irodalom

1128/2017. (III. 20.) Korm. határozat a 2017–2026 közötti időszakra vonatkozó Nemzeti Tájstratégiáról.

1189/2012. (VI. 11.) Korm. határozat az Európai Táj Egyezmény Nemzeti Koordinációs Munkacsoport létrehozásáról.

2001/42/EK irányelv bizonyos tervek és programok környezetre gyakorolt hatásainak vizsgálatáról.

Ambroise, Régis (2017): Designing agricultural landscapes for harmonious, sustainable territorial development. 9th Council of Europe Conference on the European Landscape Convention, Strasbourg, 23–24 March 2017 - CEP-CDPATEP (2017) 14E rev.

Council of Europe (2000): European Landscape Convention, Florence, 2000. október 20.

Council of Europe (2000): Explanatory Report to the European Landscape Convention, Florence.

Council of Europe (2018): Council of Europe Landscape Convention Contribution to human rights, democracy and sustainable development, ISBN 978-92-871-8486-3.

Di Battista, Valerio (2017): Report "Towards a grammar for European landscapes" 9th Council of Europe Conference on the European Landscape Convention, Strasbourg, 23–24 March 2017 - CEP-CDPATEP (2017) 15E.

https://elcl6.coe.int/WebForms/Public_List.aspx

Illyés, Zsuzsanna (2018): *Világunk határa a táj*. In: Módosné Bugyi, Ildikó (szerk): *Mit akar a táj?* Szent István Egyetem, Budapest, pp. 71–76.

Kincses, Krisztina (2018): Életviteli igények és a táj változása. In: Módosné Bugyi, Ildikó (szerk): *Mit akar a táj?* Szent István Egyetem, Budapest, pp. 55–59.

Kincses, Krisztina, Pádárné Török, Éva, Tar, Gyula (2019): *A tájka-rakter kutatás nemzetközi és hazai szakpolitikai kerete, kutatási programkörnyezete*. Magyar Tájökológiai Konferencia, Kisvárda, 2019. augusztus 29–31. In Fazekas, István és Lázár, István (szerk.) (2019): *Tájak működése és arculata*. Debrecen, Magyar Tudományos Akadémia Debreceni Területi Bizottsága, pp. 369–373.; https://geo.unideb.hu//sites/default/files/file_uploads/mtok_2019.pdf.

Konkoly-Gyuró, Éva (2013): *Tájökológiai és -tervezési Glosszárrium*. 4. Javított változat. Tájműhely. Budapest. ISBN 978-963-334-105-6 p. 40. <http://mek.oszk.hu/11500/11584/11584.pdf>.

Konkoly-Gyuró, Éva (2019): *A tájszemlélet sokszínűsége és a tájfogalom alakulása Európában*. Diversity of landscape concepts and the evolvement of landscape definitions. 4D Tájépítészeti és kertművészeti folyóirat. 53. szám. pp. 34–37. Kétnyelvű kiadvány. DOI:10.3624/2019/53/7.

Konkoly-Gyuró, Éva, Balázs, Pál, Tirászi, Ágnes, Király, Géza (2016): *Felszínborítás változások a történelmi Magyarország tájain a 19. század közepétől napjainkig*. In: Horváth, Gergely (szerk.): *Tájhasználat és tájvédelem – kihívások és lehetőségek*. A Budapesten, 2015. május 21–22. között zajlott VI. Magyar Tájökológiai Konferencia kiadványa. ISBN 978-963-284-778-8. pp. 87–96.

Földművelésügyi Minisztérium (2018): *Munkaprogram az Európai Táj Egyezmény végrehajtására 2018–2022*, Budapest.

http://www.termeszetvedelem.hu/_user/browser/File/Taj/ETE/ETE_MUNKA-PROGRAM_2018-2022_webre.pdf.

Nemzeti Tájstratégia (2017–2026), Földművelésügyi Minisztérium, Budapest, 2017.

Protocol amending the European Landscape Convention, Council of Europe, Strasbourg, 2016. augusztus 1.

Recommendation CM/Rec(2014)8 of the Committee of Ministers to member States on promoting landscape awareness through education.

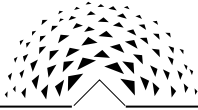
Recommendation CM/Rec(2015)7 of the Committee of Ministers to member States on pedagogical material for landscape education in primary school.

Recommendation CM/Rec(2015)8 of the Committee of Ministers to member States on the implementation of Article 9 of the European Landscape Convention on Transfrontier Landscapes.

Recommendation CM/Rec(2017)7 of the Committee of Ministers to member States on the contribution of the European Landscape Convention to the exercise of human rights and democracy with a view to sustainable development.

Recommendation CM/Rec(2018)9 contributing to the implementation of the European Landscape Convention of the Council of Europe: creation of public funds for landscape.

Recommendation CM/Rec(2019)7 with a view to the implementation of the European Landscape Convention of the Council of Europe – Landscape integration in policies relating to rural territories in agricultural and forestry, energy and demographic transition.

Recommendation CM/Rec(2019)8 with a view to the implementation of the European Landscape Convention of the Council of Europe – Landscape and democracy: public participation.

Recommendation No R (2008) 3 on the guidelines for the implementation of the European Landscape Convention.

Vaszócsik, Vilja, Csősz, Mónika, Faragóné Huszár, Szilvia, Göncz, Annamária, Grónás, Viktor, Hamar, József, Kincses, Krisztina, Pádárné Török, Éva, Podmaniczky, László, Sain, Mátyás, Sárdi, Anna, Tóth, Péter (2017): A hazai tájkarakter-alapú tájtipizálás célrendszerének és a gyakorlati alkalmazás lehetséges területeinek előzetes meghatározása. Lechner Tudásközpont Területi, Építészeti és Informatikai Nonprofit Kft. Budapest

http://www.termeszetvedelem.hu/_user/browser/File/KEHOP/TK_tanulmany_final_1.pdf.